

Дромонимы исследуемой территории проанализированы через призму синхронии и диахронии в границах семантических, структурных и лексических особенностей. Исследование показало, что наименования сформировались в результате лексико-семантического и морфологического способов словообразования. Сделаны выводы об особенностях функционирования названий дорог на разных исторических этапах и в разных жанрах.

Ключевые слова: *апеллятив, дромоним, лексико-семантическая группа, оним, словообразовательная модель.*

Summary

The article is devoted to the hypotheses of the origin names of the ancient ways that ran through the territory of historical Uman area. Dromonyms of the territory under research were analyzed through the prism of synchronical and diachronical approaches within semantic and lexical peculiarities. The names were formed with the help of lexico-semantic and morphological word-formation in the process of research. The peculiarities of name functioning of the observed ways at different historical stages and in different genres were designated.

Key words: *appellative, dromonym, lexical and semantic group, onym, word-building model.*

УДК 81.373.6: 81'373.21: 81'373.23

Вербич С. О.

Інститут української мови НАН України

ОЙКОНІМ ТИВРІВ ~ ЕТНОНІМ ТИВЕРЦІ: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ЕТИМОНА

З історії відомо, що назви етнічних груп людей, які в різні часи проживали на певній території, не зникають безслідно. Вони, навіть за умови переселення їхніх носіїв на інші терени або їх розчинення в середовищі іншого народу, тією чи іншою мірою відбиваються в місцевому топоніміконі – у назвах поселень, урочищ, шляхів тощо. Однак формальний збіг структури власних географічних назв і відповідного їм етноніма не є однозначним підтвердженням їхнього прямого зв'язку [2, с. 16], адже, по-перше, сучасна форма нібито відетнонімного топоніма могла із плином часу зазнати видозміни і у своєму первісному вигляді відрізнялася від формально співвідносної

етнічної назви, а по-друге, топонімооснову, наближену своєю звуковою оболонкою до певного етноніма, могла мотивувати не відповідна етнічна назва, а співвідносний антропонім, пор., наприклад, ойконім *Дуліби* (Волинська, Львівська, Рівненська, Тернопільська обл., а також у Білорусі, Росії, Сербії, Чехії), який можна зводити як до етноніма *дуліби*, так і до антропоніма *Дуліб (а) / Дулеб(а)* [36, с. 46], рос. ойконім *Печенегово* (кол. Костромська губ. [39, VII, с. 3]), що, найімовірніше, пов'язаний з антропонімом *Печенег (пор. ст.-рос. прізвищеву назву *Печенегови*, 1500 р. [3, с. 244]), а не з етнонімом *печеніги*. Отже, перш ніж відносити якусь власну географічну назву до відетнонімних або, навпаки, виводити певний етнонім від співзвучного топоніма, необхідно детально дослідити такий топонім чи етнонім у системі споріднених назв, вивчити його формальну структуру з погляду можливих змін фонетичної будови, проаналізувати ймовірні альтернативні версії етимології цієї власної географічної або етнічної назви.

У контексті викладеного заслуговує на увагу проблема зв'язку ойконіма *Тиврів*, що на Вінниччині, зі східнослов'янським етнонімом *тиверці*, яку, незважаючи на значну наукову історію, й досі остаточно не розв'язано.

Ойконім *Тиврів* (сьогодні містечко) позначає райцентр у Вінницькій області, розташований при впадінні р. Черемошни у Південний Буг. У попередні періоди історії це було село. Найраніші писемні згадки про цей населений пункт датовані XIV ст.: за одними джерелами – в його першій половині [16, с. 27], за другими – наприкінці XIV ст. [31, с. 283; 40, XII, с. 730]. У наступні століття назву *Тиврів* зафіксовано в таких формах: 1505 р. – *Tiwrow* [40, XII, с. 730], *Тивров* [19, с. 102], 1570 р. – *Тиврово* [7, с. 173], 1590 р. – *Туwrow* [15, с. 259], 1629 р. – з *Туwrowa* [26, с. 405], кін. XVII ст. – *Tiwrow* [15, с. 259], 1735 р. – *Туwrowa* [1, с. 186], 1893 р. – *Тывровъ* [5, с. 482]. Назва не має однозначного тлумачення. Її переважно пов'язують із східнослов'янським (протоукраїнським) етнонімом *тиверці*. Таку думку, зокрема, висловлював свого часу російський мовознавець О. І. Соболевський [32, IV, с. 55]. Історик О. Молчановський зазначав, що до назв місцевостей, які нагадують назву *тиверців*, треба віднести ойконім *Тивровъ*, або *Тывровъ* на Східному Поділлі [16, с. 27]. Із певним застереженням до цієї гіпотези ставився О. С. Стрижак, який зауважував,

що теоретично такий зв'язок можливий, однак від назви *Тивров* утворився б етнонім *тивровци* або *тивровичи*, але не *тиверци* [23, с. 54]. Назву *Тиврів* пояснювали також поза етнонімом *тиверці*. Так, російський лінгвіст В. М. Топоров припускав для ойконіма *Тиврів* первісну основу **Тирв-* (*Тирв-* > *Тивр-* унаслідок метатези), пов'язуючи її з назвою готського племені *Tervingi* – ‘лісові готи’ [27, с. 244]. На жаль, автор не обґрунтував деталей такого зв'язку. Якщо ймовірну основу **Тирв-* ще можна виводити від кореня *Terv-* (*u* < *e* в результаті особливостей пізнішої вимови), то зовсім незрозуміло, чому гадане **Тирв-* постало саме від усіченого фрагмента *Terv-* етноніма *Tervingi*, а не від повної основи *Terving-*, яка на східнослов'янському ґрунті мала би трансформуватися в **терев'яз-*. На це, до речі, вказував свого часу і О. С. Стрижак, небезпідставно критикуючи версію П. М. Батюшкова про зв'язок східнослов'янського етноніма *тиверці* з германським етнонімом *тервінґи* [23, с. 51]. Отже, етнонім *тиверці* навряд чи варто виводити від ойконіма *Тиврів* (*Тивров*) з огляду на формальну структуру цієї етнічної назви, адже за умови такого зв'язку етнонім мав би форму *тиверівці* (*тивровци*), про що вже йшлося. Пор. схожі утворення: ойконім *Болахівці* (*Bolechowce*) у кол. Дрогобицькому пов. [40, I, с. 297] < *болахівці* < ойконім *Болахів* (*Bolechów*) у кол. Долинському пов. [40, I, с. 297]; катойконім *ростовци* < *Ростов* [13, с. 53]. З формальноструктурних міркувань сумнівно також виводити ойконім *Тиврів* від етноніма *тиверці*. Звідки ж тоді походить етнічна назва *тиверці*? Цю загадку намагалося розгадати багато дослідників, проте й сьогодні з упевненістю не можна сказати, що проблему походження етноніма *тиверці* розв'язано. Перш ніж заглибитися в етимологічну історію цього оніма, наведемо коротку довідку про людність, названу таким ім'ям. Найраніші свідчення про тиверців знаходимо в нашому давньому літописі – „Повісті минулих літ”, у якому зазначено, що „*Тиверьци сѣдяху бо по Днѣстру. присѣдяху къ Дунаеви бѣ множество ихъ. сѣдяху бо по Днѣстру. оли до моря*” [23, с. 47; 33, с. 170 – 171]. Тиверцями називалося східнослов'янське плем'я, що в IX ст. мешкало між Дністром (Нижнім), Прутом і Дунаєм – майже до Чорного моря [9, 8, с. 3196; 12, с. 11]. Вони займали прибережну частину Дністра і Чорного моря (на схід від Дністровського лиману [18, с. 457]). До IX ст. якихось певних свідчень про цей етнос

невідомо. З історичних джерел довідуємося, що у 885 р. з тиверцями воював киеворуський князь Олег, здобувши, очевидно, над ними перемогу. На це вказує той факт, що вже 907 року він залучив їх до походу на греків. 944 року тиверці брали участь у поході на Візантію київського князя Ігоря [23, с. 47]. Таким чином, у часи Київської Русі, зокрема в X–XI ст., тиверці входили до складу давньоруської (давньоукраїнської) держави. Пізніше, у XII–XIII ст., землі тиверців належали до Галицько-Волинського князівства [22, с. 10]. З того часу їхні сліди губляться в історії. Найімовірніше, що вони розчинилися в середовищі тих східних слов'ян, що стали предками українського народу.

У давньоруських літописах відзначено такі варіанти цього етноніма: *Тиверци, Тивереци, Тиверьци, Тиверици, Тиверичи, Тѣверци* [23, с. 50–51]. Щоправда, К. Багрянородний називав їх ще *Τεβερβανοι (Teverviani)*, 949 р. [23, с. 48], проте ця назва не закріпилася за цим народом, про що свідчать згадані вище форми на *Тивер-*. Видатний російський ономаст, етимолог-славіст О. М. Трубачов зводив усі варіанти назви *тиверці* до єдиної праформи **tiverьci* [30, с. 55].

На сьогодні мовознавці й історики так і не дійшли одностайної думки щодо того, чи *тиверці* – це самоназва цього східнослов'янського етносу, чи її запозичено від іншого народу (народів). П. М. Третьяков, досліджуючи східнослов'янські етноніми, зокрема й назву *тиверці*, зауважував таке: невідомо, чи назви літописних племен є давнішими і сягають свого первісного стану, чи це новотвори, що виникли напередодні формування давньоруської держави [28, с. 219]. Г. А. Хабургаєв не вважав етнонім *тиверці* самоназвою. На його думку, це результат морфологічної адаптації якоїсь незрозумілої, деетимологізованої на слов'янському ґрунті назви до продуктивних слов'янських дериватів на *-ьц-і* [33, с. 171]. С. Роспонт кваліфікував цю етнічну назву як неслов'янську [38, с. 25]. І. Г. Добродомов висловлював припущення про те, що д.-рус. *тиверьци* – це результат трансформації на слов'янському ґрунті етноніма *тюрки* → *тюрци / тиурци* [6, с. 160–161], що, однак, малоімовірно з фонетичних міркувань. На думку Г. П. Ковальова, *тиверці*, напевно, є місцевою назвою суміжного східнослов'янського племені уличів (улучів) [13, с. 57]. Сучасні дослідники також дотримуються думки про первісно неслов'янську природу етноніма *тиверці*. Так, О. К. Шапошников стверджує, що

тиверці – це *тюрити*, мешканці долини р. Тирас (Дністер) [34, с. 81], не з'ясовуючи, проте, лінгвістичних підстав для такої фонетичної видозміни. У цій версії, на нашу думку, багато незрозумілого: 1) звідки автор узяв назву *тюрити*? Наскільки відомо, біля гирла Дністра (д.-гр. Τύρας) проживали *tirīti* (д.-гр. Τυρίται, одн. – Τυρίτης [24, с. 199]), а не *тюрити*; 2) чому *тиверці* запозичили свою назву саме в тірїтів – еллінів, а не в тирагетів (Τυραγέται) – представників фракійського племені, які також мешкали на р. Тирас [30, с. 58]; 3) неможливо обґрунтувати трансформацію фонетичної структури етноніма *tirīti* в *тиверці* (**tiver̥sci*). Український лінгвіст В. Г. Таранець припускає, що оскільки тиверці були сусідами таврів, то, можливо, перші є нащадками других [25, с. 106]. Проте автор нехтує фонетичними закономірностями, згідно з якими корінь *тивер-* (**tiver-*) не можна вивести з *тавр-*. Здавалося б, розв'язати складну проблему походження етноніма *тиверці* мали б етимологічні словники, але й вони не пропонують загально визнаної етимології. Укладачі „Етимологічного словника української мови” обмежуються лише покликаннями на вже відомі версії: 1) цей етнонім найчастіше пов'язують із давньою назвою Дністра – Τύρας; 2) етнонім *тиверці* походить від ойконіма *Тивер* (місто), який згадує в 1154 р. арабський географ і мандрівник Ідрісі [10, 5, с. 564]. На відміну від українських етимологів, М. Фасмер – автор „Етимологічного словника російської мови”, – крім відсилань до вже відомих версій тлумачення етноніма *тиверці*, пропонує і своє розв'язання цієї проблеми, пов'язуючи назву *тиверці* з незасвідченим гідронімом *Тиверь, мотивованим іранським відповідником д.-інд. *tīvrás* ‘швидкий, різкий’ [32, IV, с. 55].

Окреме історико-лінгвістичне дослідження присвятив тиверцям О. С. Стрижак. Він, окрім детального аналізу вже відомих гіпотез стосовно походження цієї назви, запропонував і свою. Дослідник слушно міркує, що формально етнонім *тиверці* можна розділити на корінь *Тивер-/ Тївер-* і суфікс *-ьци*. З огляду на значеннєву специфіку утворень із цим формантом О. С. Стрижак логічно припускає, що етнонім *тиверці* треба виводити від назви якогось географічного об'єкта на зразок *Тиверь*. Таке місто фіксує на своїй карті вже згаданий арабський географ і мандрівник Ідрісі (аль-Ідрісі, 1100 – 1165 рр.), який значну частину своєї „Книги стомленого у мандрах по областях” відвів описові території біля Чорного моря [8, 3, с. 419]. На жаль, невідоме точне місце локалізації

цього ойконіма. На думку О. С. Стрижака, в основі топоніма *Тивер* можна вбачати антропонім *Тиверь* як гіпокористик від повної форми *Тиверій* (ім'я імператора Візантії Тиверія, наступника Юстиніана в VI ст. н. е. [23, с. 54]).

Проблему з'ясування етимона для етнічної назви *тиверці* додатково ускладнює й те, що вона, по суті, випадає зі словотвірного ряду слов'янських етнонімів. Відомо, що від спільнослов'янської епохи слов'янські мови успадкували такі дериваційні моделі етнонімів: 1) безсуфіксні: *Сърби*, *Хървати*, *Чехы*; 2) суфіксальні: а) із суфіксом *-ъне / -'ане*: *Поляне*, *Словъне*; б) із суфіксом *-ичи*: *Дреговичи*, *Лютичи* [13, с. 38]. У цьому контексті С. Роспонд зауважував, що найпевнішим підтвердженням слов'янського характеру етнонімів є їхній дериваційний тип – утворення з формантом *-janinъ* або *-itjo* [38, с. 18]. Форми із суфіксом *-ьци*, до яких належить і назва *тиверці*, для слов'янської етнонімії непродуктивні, незважаючи на окремі похідні з цим формантом, які трапляються в „Повісті минулих літ”, як-от: *Дунайци*, *Половци*, *Нѣмци* [13, с. 53]. Це зумовлено, напевно, тим, що множинний суфікс *-ьци* (в одн. – *-ьць*) був активний насамперед у катойконімії, причому, як зазначає Г. П. Ковальов, у похідних від східнослов'янських топонімів на зразок *Володимирьци* < *Володимиръ*, *Суздальци* < *Суздаль* [13, с. 53]. Катойконіми позначали жителів за назвою місця проживання, яке треба розуміти, очевидно, не лише як певний населений пункт, а дещо ширше – певна територія, пор. згадане вище *Дунайци* (< *Дунай*) ‘ті, які жили над Дунаєм’.

Отже, назву *тиверці* з погляду дериваційної семантики треба кваліфікувати як похідну від топоніма *Тивер*. З певною часткою ймовірності можна припускати, що така назва була попередницею теперішнього ойконіма *Тиверів*, зазнавши зміни своєї формальної структури (*Тивер* > *Тиверів*) під впливом продуктивної моделі назв на *-ів* (*-ов*). Однак таке припущення наштовхується на перешкоду географічного характеру, адже історичні джерела, як уже йшлося, локалізують тиверців на Нижньому Дністрі аж до Чорного моря, а ойконім *Тиверів* відзначений зовсім в іншому регіоні – на Східному Поділлі, у басейні Пд. Бугу. З огляду на це назву *Тивер*, із якою,

очевидно, пов'язаний етнонім *тиверці*, треба розміщувати в регіоні локалізації відповідного етносу, тобто в Нижній Наддністрянщині.

В основі топоніма *Тивер* справді можна вбачати скорочену форму імені *Тиверій* < *Тиберій* (пор., наприклад, болг. *Тибер* < *Тиберій* [11, с. 483], на що вказував О. С. Стрижак. Таку назву місто могло отримати на честь візантійського імператора Тиберія II (Костянтина), який правив імперією впродовж 578 – 582 рр. Його царювання пройшло в запеклих війнах із зовнішніми ворогами – аварами, слов'янами і персами [37, XXXIII, с. 139]. Можливо, на знак перемоги над своїми супротивниками *Тиверій* і побудував місто *Тивер*. Як історичну паралель згадаймо *Тиверіаду* (гр. Τιβεριάς) – місто на південно-західному березі Галілейського моря, збудоване в 17 р. н. е. на честь римського імператора Тиберія (14–37 рр. [37, XXXIII, с. 137, 157]). Проте це лише припущення, тому що історичні джерела не підтверджують факту спорудження імператором Тиверієм II міста на березі Дністра.

Оскільки історичні документи засвідчують тиверців на Дністрі (у його нижній течії), то більше підстав мають, очевидно, спроби пов'язати етимон зазначеного етноніма саме з назвою цієї річки. Як відомо, ще О. О. Шахматов зближував етнонімну основу *тивер-* із давньою назвою Дністра *Тўрас*, точніше – з її гіпотетичним варіантом **Tiuras*, від якого на слов'янському ґрунті мала би постати форма **Тивръ*, що і стала твірною для етноніма *тиверці* < **тивьци*. Однак, як справедливо відзначив О. С. Стрижак, античні джерела не фіксують для гідроніма *Тўрас* варіанта **Tiuras* [23, с. 52]. Від гідроніма **Тивръ* також виводив назву *тиверці* і М. Фасмер, про що вже було згадано.

На нашу думку, давній Дністер міг мати ще одну архаїчну назву – **Тивра*, яка, проте, не пов'язана з *Тўрас*, що має іранську етимологію: іран. *tīras* ‘швидкий, прудкий’ [32, I, с. 519]. Цілком імовірно, що це була доіранська, індоарійська назва Дністра¹, паралеллю для якої є реальний д.-інд. гідронім *Tīvrā* [32, IV, с. 55]. До речі, в історичних джерелах Дністер ще називали *Тирою* / *Тирою* (пор. Τυρίτης ‘житель поблизу гирла р. Тира’ [23, с. 52]). Доіранську етимологію гідроніма *Тіра* / *Тира* обґрунтував А. О. Білецький, аргументуючи свою позицію фонетичною

---

¹ Арії – племена, що належали до індоєвропейської (індоіранської) мовної спільноти. Їхньою первісною територією проживання було Північне Надчорномор'я [21, с. 99].

невідповідністю гр. ι в *Tira* іран. $\bar{y}$ (в *tīra*) [17, с. 416]. Внутрішню форму гіпотетичного *Тивра (*Тівра) відновлюємо у зв'язку із санскр. *tīvrā*, яке реалізувало низку значень – ‘гострий, загострений’, ‘суворий’, ‘запальний’, ‘сильний’, ‘поганий’ [14, с. 244]. З огляду на це семантику гідронімооснови *Тивра (*Тівра) могла мотивувати як ознака ‘сильна’ (річка із сильною течією), так і ‘гостра, загострена’. З приводу другої ознаки зауважимо, що дельта Дністра витягнута в бік лиману (місце впадіння Дністра в Чорне море) своєрідною стрілою (гострим кутом), чим, напевно, й зумовлена поява назви *Стрілка* – частина Дністерського лиману [4, с. 82 – 83]. Імовірно, що слов'янські мешканці узбережжя *Тиври (*Тіври) назвали себе *тиверцями*: *Тивра > *тивьрци > *тиверьци*. Вставний *e*, який з'явився у фонетичній структурі етноніма *тиверці* вже в історичні часи, зумовлений потребою уникнення важкоартикульованої звукосполюки *-врц-*. Певною мірою на підтримку запропонованої версії походження етноніма *тиверці* (від архаїчної назви Дністра) вказує те, що саме в пониззі Дністра були розташовані городища тиверців, сліди яких наприкінці I тис. н. е. підтверджують археологічні дані [28, с. 229]. З огляду на це згаданий арабським географом Ідрісі топонім *Тивер* можна якраз локалізувати на Дністерському узбережжі Чорного моря.

Стосовно етимології ойконіма *Тиврів*, то його зв'язок з етнонімом *тиверці*, принаймні на формальному рівні (фонетична будова основи, словотвірна структура), малоімовірний із таких міркувань: 1) незрозуміло, як назва поселення *Тиврів* (дериваційний тип із присвійним суфіксом *-ів-* (*-ов*)) могла утворитися від етнонімооснови *тивер-*, чому суперечать приклади ойконімів із можливою етнонімооснотою на зразок *Дуліби*, *Печеніги*, *Серби* та ін.; 2) словотвірна структура назви *Тиврів* (*Тивров*) – модель із суфіксом *-ів* (*-ов*) – вказує на підтримку відантропонімного (а не відетнонімного) її походження; 3) східноподільський ойконім *Тиврів* має паралелі на Житомирщині (згідно з історичними даними, тиверці в цьому регіоні України не проживали; тут мешкало давньоукраїнське плем'я деревлян [9, 2, с. 497]) – назву урочища й болота *Тиврів* (с. Левковичі кол. Овруцького пов. [23, с. 54]); сучасні джерела фіксують лише гелонім *Тиврів* (с. Левковичі Овруцького р-ну Житомирської обл. [20, с. 182]). Таким чином, ойконім *Тиврів* слід тлумачити як дериват із присвійним суфіксом *-ів* (*-ов*) від антропоніма **Тивр(о)*. Таку особову назву, на жаль, не вдалося віднайти в

доступних антропонічних довідниках. Це нашоує на думку про можливу видозміну фонетичної будови цього імені. Імовірно, антропонім **Тивр(о)* розвинувся з первинного *Тивер* як скороченого варіанта від офіційного *Тиверій* < *Тиберій* [29, с. 360], пор., наприклад, болг. *Тибер* < *Тиберій* [11, с. 483]. Однак від імені *Тивер* закономірно очікувати похідну форму *Тиверів*, а не *Тиврів*, оскільки у структурі імені *Тивер* не було фонетичних підстав для випадіння голосного *е*. На нашу думку, антропонім **Тивр(о)* виник із *Тивер* на народному ґрунті внаслідок адаптації в національному іменникові іншомовного антропоніма *Тиверій* (пор. *Антон* < *Антоній*, *Захар* < *Захарій* та ін.). Щодо випадіння голосного *е* у другому складі антропоніма *Тивер*, у результаті якого постала форма **Тивр(о)*, пор. схоже явище на прикладі укр. антропоніма *Севёр* (< лат. *Sēvērus*), від якого утворилися особові назви *Севрук*, *Севрюк*; пор. також ім'я *Северин* (< лат. *Sēvērinus*) та похідні від нього народні варіанти *Севрій*, *Севрюта* [29, с. 329]. На підтримку такого припущення наведемо ще давньоукраїнську (1268 р.) особову назву *Тибрець* [35, с. 260–261], у складі якої можна виділяти антропонімооснову *Тибр < *Тибер* < *Тиберій*.

Підсумовуючи викладене, можна зробити такі висновки:

1. Етнонім *тиверці* не пов'язаний з ойконімом *Тиврів* (*Тивров*). Такий зв'язок неможливий як із погляду структури (у цьому разі етнічна назва мала би форму *тивровці*), так і хронології (етнонім *тиверці* вперше згадано у др. пол. IX ст., а найраніші писемні фіксації про ойконім *Тиврів* сягають XIV ст.).

2. Суфіксальна частина етноніма *тиверці* (формант *-ьць*) вказує на його зв'язок із топонімооснотою *Тив(е)р*. Цілком імовірно, що назвою **Тив(е)р(а)* доіранське (арійське) населення Північного Надчорномор'я позначало якраз Дністер у його нижній течії.

3. Ойконім *Тиврів* (*Тивров*) не пов'язаний з етнонімом *тиверці* із зазначених вище міркувань. Словотвірна структура цієї назви уможливує її тлумачення як похідної від антропоніма **Тивр(о)* – народнорозмовної форми від гіпокористика *Тивер* < *Тиверій*.

Список використаної літератури

1. Акты о гайдамаках (1700 – 1768) // Архив Юго-Западной России, издаваемый временною комиссиею для разбора древних актов,

высочайше учрежденную при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – К., 1876. – Т. III. – Ч. 3. – 897 с.

2. Васильев В. Л. Средневековая этнопонимия в области новгородских пятин (лингво-исторический обзор) / В. Л. Васильев // Северное Причерноморье: к истокам славянской культуры : м-лы чтений пам. акад. О. Н. Трубачева (Феодосия, 10 – 15 сентября 2012 г.). – К.; М.; Феодосия, 2012. – С. 16 – 18.

3. Веселовский С. Б. Ономастикон. Древнерусские имена, прозвища и фамилии / С. Б. Веселовский. – М. : Наука, 1974. – 382 с.

4. Гідроніми Нижнього Подністров'я / за ред. Ю. О. Карпенка. – К.; Одеса : Вища школа, 1981. – 112 с.

5. Гульдман В. К. Населенные места Подольской губернии : алфавитный перечень населенных пунктов / В. К. Гульдман. – Каменец-Подольский, 1893. – 646 с.

6. Добродомов И. Г. Два болгаризма в древнерусской этнонимии / И. Г. Добродомов // Этнонимы : сб. научн. ст. / ред. В. А. Никонов. – М. : Наука, 1970. – С. 160 – 163.

7. Документи Брацлавського воєводства 1566 – 1606 років / упоряд. М. Крикун, М. Піддубняк. – Львів : НТШ, 2008. – 1219 с.

8. Енциклопедія історії України / голова редкол. В. А. Смолій. – К. : Наукова думка, 2005. – Т. 3. – 672 с.

9. Енциклопедія українознавства (перевид. в Україні) / гол. ред. В. Кубійович. – Львів : НТШ, 1993 – 2003. – Т. 1 – 11.

10. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. – К. : Наукова думка, 1982 – 2012. – Т. 1 – 6.

11. Илчев С. Речник на личните и фамильные имена у българите. – София : Изд-во на Българската академия на науките, 1969. – 627 с.

12. Історія міст і сіл Української РСР в 26 т. Одеська область / голова ред. кол. Л. В. Гладка. – К. : Гол. ред. Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1969. – 910 с.

13. Ковалев Г.Ф. Этнонимия славянских языков. Номинация и словообразование / Г. Ф. Ковалев. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1991. – 176 с.

14. Кочергина В. А. Санскритско-русский словарь / изд. 2-е, испр. и дополн. – М. : Русский язык, 1987. – 943 с.

15. Крикун М. Брацлавське воєводство у XVI – XVIII століттях : статті і матеріали. – Львів : В-во Українського католицького ун-ту, 2008. – 412 с.
16. Молчановский Н. Очерк известий о Подольской земле до 1434 года (Преимущественно по летописям) / Н. Молчановский. – К., 1885. – 424 с.
17. Петров В. П. Скіфи. Мова і етнос. – К., 1968 // Андреев В. М. Виктор Петров. Нариси інтелектуальної біографії вченого : монографія. – Дніпропетровськ : Герда, 2012. – 476 с.
18. Россия. Полное географическое описание нашего Отечества. Т. 14. Новороссия и Крым. Природа. Население. Замечательные населенные места и местности / под ред. В. П. Семенова-Тянь-Шанского. – Х. : Сага, 2011. – 983 с.
19. Сіцинський Ю. Поділля під владою Литви / упоряд. Д. Вашук, М. Мошак. – Кам'янець-Подільський : Медобори, 2009. – 160 с.
20. Словник мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина / І. М. Железняк, О. П. Карпенко, В. В. Лучик та ін. – К. : Обереги, 2004. – 403 с.
21. Слов'янський світ : ілюстрований словник-довідник міфологічних уявлень, вірувань, обрядів, легенд та їхніх відлунь у фольклорі і пізніших звичаях українців, братів-слов'ян та інших народів / упоряд. О. А. Кононенко. – К. : Асоціація ділового співробітництва „Український міжнародний культурний центр”, 2008. – 784 с.
22. Слотюк П. Д. Дзялів: з історії Подільського порубіжжя (від найдавніших часів до 1946 року) / П. Д. Слотюк. – Вінниця : Консоль, 2012. – 146 с.
23. Стрижак О. С. Тиверці (таємниче літописне плем'я) / О. С. Стрижак // Мовознавство. – 1969. – № 4. – С. 47 – 56.
24. Стрижак О. С. Етнімія Геродотової Скіфії / О. С. Стрижак. – К. : Наукова думка, 1988. – 221 с.
25. Таранець В. Г. Слов'яни в Кіммерії (етимологічні розвідки) / В. Г. Таранець // Слов'янський збірник : зб. наук. праць. – Чернівці : Букрек, 2012. – Вип. XVI. – С. 97 – 108.
26. Тарифа подымной подати воеводства Брацлавскаго 1629 года // Архив Юго-Западной России, издаваемый временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденную при Киевском,

Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – К., 1890. – Т. II. – Ч. 7: Акты о заселении Юго-Западной России. – С. 394 – 412.

27. Топоров В. Н. Древние германцы в Причерноморье: результаты и перспективы / В. Н. Топоров // Балто-славянские исследования. 1982 / отв. ред. Вяч. Вс. Иванов. – М. : Наука, 1983. – С. 227 – 263.

28. Третьяков П. Н. Восточнославянские племена / П. Н. Третьяков. – М. : Наука, 1953. – 312 с.

29. Трійняк І. І. Словник українських імен / І. І. Трійняк. – К. : Довіра, 2005. – 509 с.

30. Трубачев О. Н. Ранние славянские этнонимы – свидетели миграции славян / О. Н. Трубачев // Вопросы языкознания. – 1974. – № 6. – С. 48 – 67.

31. Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета. – Вып. 9: Приходы и церкви Подольской епархии / под ред. Е. Сецинского. – Каменец-Подольск, 1901. – 1267 с.

32. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / перевод с нем. и доп. О. Н. Трубачева. – М. : Прогресс, 1964 – 1973. – Т. I – IV.

33. Хабургаев Г. А. Этнонимия „Повести временных лет” в связи с задачами реконструкции восточнославянского глоттогенеза / Г. А. Хабургаев. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1979. – 231 с.

34. Шапошников А. К. Северно-Причерноморский ареал позднего праславянского языкового состояния (I – V) / А. К. Шапошников // Северное Причерноморье: к истокам славянской культуры : материалы VII чтений пам. акад. О.Н. Трубачева (Феодосия, 10 – 15 сентября 2012 г.). – К.; М.; Феодосия, 2012. – С. 81 – 85.

35. Шевельов Ю. Исторична фонологія української мови / перекл. з англ. С. Вакуленко, А. Даниленко / Ю. Шевельов. – Х. : Акта, 2002. – 1054 с.

36. Шульгач В.П. Ойконімія Волині : Етимологічний словник-довідник / В. П. Шульгач. – К. : Кий, 2001. – 189 с.

37. Энциклопедический словарь / изд. Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – СПб. : Издательское дело, 1901. – Т. XXXII. – 478 с.

38. Rospond S. Struktura pierwotnych etnonimów słowiańskich. Cz. II / S. Rospond // Rocznik Slawistyczny. – 1968. – Т. XXIX. – Cz. I. – S. 9 – 28.

39. Russisches geographisches Namenbuch / Begr. von M. Vasmer. – Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1962 – 1981. – Bd I – X.

40. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa : Nakł. F. Sulimierskiego, W. Walewskiego, 1880 – 1902. – T. I – XV.

Анотація

У статті проаналізовано версію про можливий зв'язок етноніма *тиверці* та ойконіма *Тиврів* на Вінниччині. Висловлено припущення про незалежне постання етнічної назви *тиверці* й ойконіма *Тиврів*.

Ключові слова: *етимон, етнонім, ойконім, тиверці.*

Аннотация

В статье анализируется версия о возможной связи этнонима *тиверцы* и ойконима *Тивров* в Винницкой области. Выдвигается гипотеза о независимом возникновении этнонима *тиверцы* и ойконима *Тивров*.

Ключевые слова: *этимон, этноним, ойконим, тиверцы.*

Summary

The article describes the analysis of version about probable connection between the etnonym *tyvertsi* and oykonym *Tyvriv* in the Winnitca region. An author advances a hypothesis about the independent origin of ethnic name *tyvertsi* and oykonym *Tyvriv*.

Key words: *etymon, etnonym, oykonym, tyvertsi.*

УДК 811. 161. 242

Воляннюк І. О.

***Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний
інститут імені Тараса Шевченка***

СУФІКСАЛЬНИЙ ТА ПРЕФІКСАЛЬНИЙ СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ОЙКОНІМІВ ПІВНІЧНОЇ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема деривації власних і загальних назв сьогодні залишається однією з найактуальніших у мовознавстві. Ойконімія, як і мова загалом, є внутрішньо організованою системою функціонально взаємопов'язаних елементів. Словотвір назв населених пунктів багато в чому подібний до словотвору апелятивів, проте йому притаманні й індивідуальні особливості. Часто топонімотворчими називають всі ті форманти, які наявні в тих чи інших топонімах, наприклад **-ичі**, **-івці**, **-ани** тощо. Як доводять результати